

PREDGOVOR

O davna sam već, iz više razloga, kako onih stručnih tako i nekih osobnih, želio prirediti ovu knjigu. Kako sam profesionalno već duži niz godina vezan za sasvim drugo područje rada, bilo je teško naći potrebno vrijeme i snagu da se željeno postigne. No zahvaljujući poticajima niza prijatelja, napokon sam, dvadeset i pet godina nakon što sam u zborniku *Vrela i prinosi* objavio svoj prvi prilog na ovu temu, uspio sabrati nekoliko svojih radova posvećenih temi etnografskih prinosa niza hrvatskih misionara, te ih prirediti kao zasebnu cjelinu. Priređivanje se, dakako, nije svelo samo na puko sabiranje priloga na jedno mjesto, već i na njihovu obradu u smislenu cjelinu. To je pak s jedne strane nametnulo potrebu izostavljanja dijelova teksta koji se ponavljaju, a s druge strane potrebu dopunjavanja cjeline nekim novim saznanjima. Pojedine dijelove trebalo je stoga pokratiti, a usto nerijetko i posve preraditi.

Stručni razlozi koji su me kao mladog znanstvenog istraživača naveli na bavljenje ovom temom svoje opravdanje, nadam se, nalaze u pojedinim navodima, a prije svega u činjenicama iznesenima u ovoj knjizi. Uvodno ih navodim tek ukratko. Uzima se naime kao neprijeporna činjenica da etnologija svoje porijeklo ima u izvješćima misionara iz Novoga svijeta, u kojima su oni zabilježili svoja zapažanja o etnokulturnim razlikama i sličnostima u običajima, jezicima, vjerovanjima i kulturi novootkrivenih plemena i naroda u odnosu i usporedbi s europskim kulturama. Ve-

čina se misionara, dakako, bavila samo svojim osnovnim, misionarskim, poslom. No jedan se dio njih bavio i istraživanjima, više ili manje opsežnima i temeljitima, a pojedini su djelovali i kao studiozni lingvisti, etnolozi, kartografi. Ti su prinosi misionara, među kojima su i neki hrvatski, opisani i ocijenjeni vrijednima u općoj povijesti etnološke znanosti. Njihovi prinosi ne bi međutim smjeli ostati izvan korpusa prikaza povijesti ni naše nacionalne etnološke misli. Vjerujem da će niz podataka iznesen na stranicama koje slijede opravdati takav zaključak. Daleko međutim od toga da je ovim priložima dan potpun prikaz tog nedostajućeg poglavlja u povijesti hrvatske etnologije i da su ovdje skupljene sve činjenice temeljem kojih bi se ono moglo sastaviti. Ovaj prikaz može biti tek poticaj, polazište i smjerkaz na putu kojim bi trebalo krenuti da se dovrši cjelina. Svakako u tome pogledu ohrabruje nekoliko radova koji su nastali kao dopuna mojih prvih priloga i kao njima potaknuta daljnja istraživanja. U povijesnim pregledima hrvatske etnološke misli, bilo na općem bilo na nacionalnom planu, tek se gdjegdje spominje i poneki misionar. Znatno je više prikaza u kojima se o ostavštini i postignućima naših misionara govori s crkveno-povijesnoga i vjerskoga motrišta, nego onih u kojima se valoriziraju njihovi kulturološki prinosi. Nema ovdje potrebe objašnjavati općepoznate ograničavajuće okolnosti minulih vremena zbog kojih je nemali broj naših misionara i njihovih djela ostajao u tami prošlosti, nepoznat današnjim naraštajima. U tim prikazima i izvješćima, bilo u onim usputnima bilo u onim zabilježenima s izričitom stručnom namjerom, često se nailazi i na različite etnografske ili jezične i druge činjenice koje su, osim u vjerskome, itekako zanimljive i u povijesnom i kulturološkom smislu.

Struci, ne samo etnološkoj, bilo bi zanimljivo istražiti ne uvijek jednolične razloge i motive koji su navodili eu-

ropske misionare da se otisnu među slabo poznate narode dalekih, »neciviliziranih« zemalja. O tome se ovdje ni izbliza ne govori, nego se tek mjestimice potiče na pokušaj njihova daljnjeg istraživanja. Mnogi od njih bili su ljudi visoke naobrazbe, pripadnici vodećih društvenih slojeva. Što ih je onda poticalo na odlazak, na život pun neizvjesnosti, odricanja, riskantan i često koban? Što se događa ili, rječnikom današnje mladeži, »koja kemija« djeluje u susretu europskoga, kršćanskoga svjetonazora i svjetonazora naroda kojemu je stigao misionar, kulture koju su, osobito ranije, nazivali primitivnom kulturom divljaka? Posebice je važno pitanje kakvi su učinci i ishodi tih dodira. Misionarska izvješća ili nalazi onih koji su stizali nakon njih često otkrivaju zanimljive pobude, ponekad subličene, a ponekad suprotstavljene dominantnoj duhovnoj klimi pojedinih vremena i područja. Ima primjera koji pokazuju da se ta svjetonazorska skala kretala u rasponu od potpunoga vjerskoga ili bolje reći ideološkoga fanatizma do najplemenitijeg humanizma, pa su se i postignuća i učinci protezali od sramote do divljenja. Ugodno je znati da su hrvatski misionari, posebno oni o čijoj se djelatnosti ovdje govori, uvijek djelovali na onoj strani za koju se može reći da je bila nadahnuta (kršćanskim) humanizmom, među onima koji su u Novome svijetu radili na zaštiti, pomoći, izgradnji, proučavanju i napretku narodā među kojima su djelovali. Nije mi poznato da ima slučajeva gdje bi se moglo govoriti o njihovu sudjelovanju u konkvisiti, ali ih zato ima mnogo gdje se o hrvatskim misionarima može govoriti kao o prinosnicima u lingvistici, etnologiji, kartografiji, botanici, školstvu, graditeljstvu, liječenju i humanitarnoj skrbi. Imamo dakle pred sobom široko polje mogućega budućega rada. Motreći samo na jedno od tih područja, ono etnološko, koje mi je najbliže, nadam se da sam uspio pokazati koliko se bogatstvo plodova može

naći na tom istraživačkom polju. Ako sam u tome barem malo uspio, ako je makar i djelić znatiželje pokrenut, onda moj trud nije bio uzaludan.

Moram, napokon, spomenuti i znatiželju studenata kojima sam na Odjelu za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru tijekom nekoliko proteklih godina predavao u okvirima kolegija istoimenoga ovoj knjizi. Obvezuje me njihova znatiželja pa i namjere nekolicine njih da se u budućem radu pozabave upravo ovakvim temama. Volio bih da ih ovo izdanje potakne i učvrsti u tim nastojanjima, posebno one među njima koji su već pokušali s nekim istraživanjima.

Na kraju, ugodna mi je dužnost zahvaliti svima koji su pomogli oko ove knjige, a posebno profesorima s Filozofskog fakulteta u Zagrebu Vitomiru Belaju, Mirjani Polić-Bobić i Tomi Vinščaku, profesoru Miji Koradeu s Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, potom isusovcu Radojku Karamanu, bivšemu ravnatelju Isusovačke knjižnice Jurja Habelića u Zagrebu, te, sada već pokojnoj, Aleksandri-Sanji Lazarević, nekadašnjoj kustosici Etnografskog muzeja u Zagrebu. Svatko je od njih na svoj način više puta u proteklih dvadeset pet godina pomogao bilo podatkom, bilo literaturom bilo savjetom ili poticajem da nastane ova knjiga. Nikomu od njih ne bi bilo teško prepoznati te njihove, manje ili veće, udjele. Nije ih ni malo niti su beznačajni. Ipak, sva odgovornost prema čitatelju samo je moja.

Osobito zahvaljujem Matici hrvatskoj, ustanovi s kojom me veže dugogodišnja pripadnost i suradnja. Stoga sam sretan što je upravo Matica hrvatska moj nakladnik. Sreća je tim veća što je moj naslov uvršten u novi niz Male knjižnice Matice hrvatske. To je jedna od najdugovječnijih edicija u Hrvatskoj a možda i najstarija koja još uvijek izlazi, s poviješću izdanja još s početaka 20. stoljeća. Odr-

žala se toliko dugo upravo stoga što su u njoj objavljivani kvalitetni naslovi, jednostavna ali i jedinstvena djela. I ja sam odrastao uz većinu knjiga iz Male knjižnice a i danas s ponosom posjedujem čitav niz tih knjiga

Hvala urednicama u Matici hrvatskoj, bivšoj glavnoj urednici Jeleni Hekman koja je prva iz te ustanove zatražila da priredim ovu knjigu te započela rad na njezinu uređivanju, a koji je sada vrlo dobro dovršila njezina nasljednica Romana Horvat. Zahvaljujem glavnoj urednici i njenom izvršnom uredniku Luki Vukušiću. No ono što je započeto prije više godina ostalo bi, prvenstveno zbog mojih kašnjenja i zauzetosti drugim poslovima, i dalje samo u ulomcima i nacrtima da mi kolega Marinko Mišković nije pomogao u sređivanju bilješki, unosu ispravaka i sređivanju konačne verzije teksta. Obavio je posao koji sam najmanje volio i stizao raditi, na čemu mu srdačno zahvaljujem.

Najdublja moja zahvalnost ide, naravno, mojoj obitelji u kojoj sam uvijek imao slobodu baviti se knjigama i studijem bez obzira na to što su se često morali odricati da bi moje želje bile ispunjene. Bez potpore i strpljenja koje su mi roditelji i moja obitelj pružali i iskazivali čak i onda kada nisu posve razumjeli što ja to radim ne bih mogao ni započeti a kamoli dovršiti ovaj posao. Sreću zbog napokon dovršena posla, čime sam zaokružio jedno davno proteklo vrijeme svojega života, dijelim sa svojim najbližima: Lidijom, Andrijom i Katarinom te, kao i uvijek, sa svojim prijateljima.

Autor

Zagreb, rujan 2011.